

Problemi identiteta hrvatske mladeži u Njemačkoj

Marko Žarić
Caritas, Bremen

Pregledni članak
UDK 316.6-053.7(430)
Primljeno: veljača 1995.

Autor analizira probleme socijalne integracije prve i druge generacije hrvatskih građana u Njemačkoj. On posebno naglašava probleme krize identiteta hrvatske mladeži u Njemačkoj, koja napušta roditeljski tradicijski sistem vrijednosti i priklanja se vrijednostima njemačkog društva.

Kada se govori o generacijama, misli se u prvom redu na biološke generacijske razlike. Sociolozi i proučavatelji društvenih promjena, međutim, ne ograničavaju se na biološke komponente. U povijesti čovječanstva pojavljuju se nove ideje, novi pokreti, nove vrednote, a nositelji tih novih ideja i novoga mentaliteta nove su generacije, neovisno o njihovoj biološkoj dobi. U migraciji se već govori o prvoj, drugoj i trećoj generaciji, i često se u istoj obitelji sreću sva tri generacijska uzroka, koji su često nejasno prožeti različitim mentalitetima.

Ako potječe iz hrvatske obitelji, svako je dijete samim time i hrvatski državljanin, neovisno o mjestu njegova rođenja i okruženju u kojem odrasta. Što međutim jednom mladom Hrvatu, jednoj mladoj Hrvatici znači Hrvatska, domovina njihovih roditelja, ako ga s tom zemljom vežu samo uspomene ranoga djetinjstva ili možda samo povremeni godišnji odmori? Što jednom mladom Hrvatu koji živi u Njemačkoj znači njegova hrvatska nacionalnost i hrvatsko državljanstvo, čemu njegovi roditelji pridaju tako veliku važnost? Je li uopće zamislivo da njemu hrvatska nacionalna povijest znači isto što i njegovim roditeljima? Ima li takvo mlado biće, koje pripada generaciji u Njemačkoj stasalih stranaca, isti pristup kulturi svojega hrvatskog naroda kao i generacija njegovih roditelja, kada je izložen njemačkoj školskoj obvezi po njemačkim zakonima u njemačkim školama i po njemačkim nastavnim planovima i školskim pomagalima, dok kontakt s domovinskim školskim programom eventualno ostvaruje kroz povremenu hrvatsku dopun-

sku nastavu i može li poput generacije roditelja misliti, sanjati i izražavati se u hrvatskom duhu? Što duže pojedini mladi Hrvat ili Hrvatica živi u Njemačkoj, odnosno što je mladi bio prilikom svojeg dolaska u Njemačko, to će jasniti biti "ne" kao odgovor na ovo pitanje, neovisno o tome postavlja li se to pitanje njemu samom, njegovim roditeljima ili društvu njegove nove domovine, a poglavito ako je već rođen u Njemačkoj. To dijete živi u njemačkom okruženju u kojemu nakon izgubljenih svjetskih ratova nacionalni simboli poput zastave, himne ili ponosa pripadnosti svojem narodu nemaju onu vrijednost kakvu joj pridaje zemlja njegovih roditelja i oni sami. Razapet između njemačkog stava prema nacionalnim vrednotama i simbolima i onoga za koji žive njegovi roditelji mora rješavati težak zadatak pronalaženja samoga sebe. "Ako je pronalaženje samoga sebe odlučujući proces čovjeka za njegovo očovječenje, onda je otuđenje od sebe samoga i gubitak identiteta promašaj vlastitoga očovječenja i time osobna katastrofa u tome procesu" - rekao je njemački sociolog Theodor Schober, koji se posebno bavio problematikom identiteta mladeži.¹

Glede ovoga pronalaženja samoga sebe u općeprihvaćenim društvenim vrijednostima ili nedostatku određenih vrednota u društvu u kojemu živi mladi se Hrvat u domovini svojih roditelja nalazi u povoljnijem položaju, unatoč odvojenosti od roditelja i time rezultiranoj obiteljskoj otuđenosti, koja zacijelo nije zanemariv nedostatak u njegovu odgoju; on, naime, ne doživljava suprotstavljanje vrednota, jer svijet

¹ Schober, Theodor. *Die 2. Generation - junge Ausländer in der Bundesrepublik Deutschland*. 2. Auflage, Stuttgart, Verlag Steinkopf 1976., str. 22.

na neki način živi po nekim svojim zakonitostima, a došlo je samo do preraspodjele uloga u obitelji, pri čemu je vlastita uloga u široj obitelji s djedom i bakom ostala približno ista. Nedostaje, doduše, očinski uzor, možda nedostaje i majčinski uzor, no te su funkcije preuzeli drugi članovi šire obitelji, dok je sve ostalo u društvenoj zajednici pregledno i funkcionira po postojećim međuovisnostima. Velikodušnost roditelja u opskrbi prestižnim dobrima, kojima se oni nerijetko iskupljuju za manjak pružene skrbi, dovodi do prividnog ravnovesja, a da ni osobno ni okolina u prvi mah može zamijetiti posljedice koje nastaju razdvojenošću, otuđenjem, nedostatkom očeva ili majčina lika u slici svijeta i nedostatkom punine obiteljskog života. No to je problematika o kojoj bi se u prvo me redu u Hrvatskoj trebalo voditi računa.

Problemi s djecom i mladeži u hrvatskim obiteljima u Njemačkoj druge su kakvoće od onih problema između roditelja i djece ili na relaciji djed/baka - djeca u domovini. Pritom ne mislim samo na teškoće, iako one nažalost prevladavaju, nego i na šanse za djecu i mladež u okruženju koje ipak nudi daleko veću raznolikost izgleda za budućnost nego je to domaće okruženje bilo u stanju učiniti, a zacijelo jedno vrijeme još i neće. Da taj porast povoljnih izgleda za drugu generaciju u usporedbi s "gastarbeiterskom" generacijom njihovih roditelja obično ostaje neiskorišten, bolna je činjenica, a uzroke bi trebalo potražiti i u društvu u kojemu sada žive, i kod roditelja, a ponekad i kod samih mladih.

Djeca i mladež usmjeravaju se prema svojem okruženju, kao što je dječji vrtić, škola, zvanje, prijatelji itd., dok njihovi roditelji još uvijek više pozornosti polažu na tradicijske sustave vrednota domovine, pri čemu, međutim, često predvide da je i u domovini došlo do promjena, iako obično ne u onom pravcu koji bi oni bili voljni prihvatiti, barem što se tradicijskih vrednota tiče. Uloga muža i žene - u domovini jasno pozicionirana i strogo utvrđena - doživljava u Njemačkoj promjene koje sobom nose nesigurnosti i strah i postaju izvorom dubokih suprotstavljanja između muža i žene i između roditelja i djece. Do takvih obiteljskih i generacijskih konflikata došlo bi vjerojatno i u nekom drugom okruženju, pa i u domovini, no tamo bi se takvi konflikti uklapali u opći društveni proces koji je i u domovini u tijeku, a

osim toga tamo ne bi bili prepušteni sami sebi, nego bi imali čvrsto uporište u svojoj okolini - rodbinskoj, narodnosnoj, crkvenoj, dok u Njemačkoj moraju sami plivati, jer koliko god njemačko društvo raspolaze manje ili više prokušanim strategijama rješavanja konflikata, te su strategije za ovu specifičnu problematiku neprimjenjive.

Konflikti među generacijama postoje u svakom društvu i obično su izazvani bržom prilagodljivošću djece prema sustavu vrednota. Kako roditelji obično inzistiraju na sustavu vrednota svoje domovine, duljinom boravka u stranoj zemlji razlika između njihovog sustava vrednota i onoga u čijem okruženju njihova djeca odrastaju postaje sve očitija i postaje glavnim razlogom obiteljskih konflikata. Roditelji jednostavno nisu kadri pružiti odgovarajuću potrebitu pomoć svojoj djeci u svladavanju problema i poteškoća kojima su djeca izložena, bilo da se radi o problemima jezika, načina života ili mentaliteta, što nužno dovodi do gubitka roditeljskog samopouzdanja i sigurnosti u postupcima. Budući da im je boravak u Njemačkoj uvijek nesiguran a povratak nikad isključen ili čak poželjan, roditelji su se našli pred zadatkom da odgajaju svoju djecu za dva prilično različita životna načela, što dakako ne može proći bez proturječnosti i preopterećenja, jer oni jednostavno ne mogu odgajati djecu za jedan način života koji je i njima samima stran. Ovdje je doveden u pitanje i uglavnom autoritarni i na tradiciji utemeljeni odgojni stil koji se prakticira u domovini. Do toga dolazi zato što je u Njemačkoj hrvatska obitelj konfrontirana s primjerima daleko veće samostalnosti njemačke djece u odnosu prema vlastitim roditeljima, kao i zato što u Njemačkoj djeca već u obitelji preuzimaju posve nove i važne funkcije koje izrazito jačaju njihov status, kao na primjer funkciju tumača i posrednika kod njemačkih službi. Roditelji koji su svoju djecu naknadno doveli u Njemačku, bilo da su djeca u domovini zbog napadnog ponašanja postala nepodnošljiva za tamošnje društvo, bilo da su roditelji smatrali da im djeca u Njemačkoj imaju bolje izgleda za perspektivnu izobrazbu, u pravilu polaze od pretpostavke da će svoj odgojni stil bez problema moći primijeniti i na život u Njemačkoj. Djeca ovdje međutim ne ostaju u obiteljskoj zajednici, nego doživljavaju posve drugačiju društvenu strukturu, koja oz-

biljno dovodi u sumnju pojedine roditeljske vrednote i njihove predodžbe i zabrane. Djeca i mladež koji su došli za roditeljima da bi stručnom izobrazbom postigli u društvu bolji status nego ga imaju njihovi roditelji, često se vrlo brzo i posve svjesno distanciraju od životnog programa i običajnosti svojih roditelja. Oni se napadno odijevaju, u najmanju ruku ne prema predodžbama dobrog ukusa njihovih roditelja, povode se za svakom modnom ludošću i novotarijom i pokušavaju se prilagoditi njemačkoj mladeži i u privatnom životu: sklapaju brza poznanstva, izlaze sami, samostalno raspolazu svojim novcem itd. Takvim predodžbama o življenju života oni, međutim, napuštaju građansku običajnost svojih roditelja, koji takvih mogućnosti u svojoj mladosti uopće nisu imali i koji uglavnom agresivno reagiraju na emancipatorske želje svoje djece. U općem gubitku autoriteta roditelja takve situacije samo još dodatno pojačavaju krizu.

Zadaća roditelja u odgoju zacijelo je i prenošenje vrednota i normi. Ovdje se postavlja pitanje, sudjeluje li prosječna hrvatska obitelj koja je u njemačkom društvu obilježena izraženim deficitima - u društvenim procesima i razvitku, ima li takva obitelj uopće uvid u ljestvicu prevladavajućih vrednota i normi društva u kojem živi, ili određena ponašanja ljudi samo promatra bez promišljanja o razlozima takvih ponašanja? U pravilu je tako da hrvatska obitelj ne sudjeluje u društvenim procesima i razvitku Njemačke, nego se nalazi u ulozi pasivnog promatrača, čak i bez reflektiranja promatranoga. Generacija roditelja proživjela je svoje "drugo radanje", svoj prelazak iz "samo" ljudskoga bića u člana društvene grupe i zajednice - dakle svoju socijalizaciju - i preuzela tijekom trajanja procesa socijalizacije, inkulturacije i stabilizacije društvene uloge manje ili više nesvjesno vrednote i norme s kojima živi još u Hrvatskoj, u jednom za njih i nakon toga prepoznatljivom svijetu, dok su ti procesi kod tzv. druge generacije prelaskom u drugu zemlju moguće prekinuti, pri čemu je eventualni prekid u procesu inkulturacije od posebne važnosti.

Ako su djeca već rođena u Njemačkoj ili su doputovala u Njemačku prije nego je počeo proces inkulturacije, tada su još otvorena za kulturno oblikovanje, još nisu postala Hrvati u predmnijevanom smislu riječi i još nisu omeđila svoj kulturni okvir. Ta će djeca odrastati u

okruženju njemačke djece i kroz kontakte s djecom u igri, na ulici, igralištima, dječjem vrtiću, kasnije u školi, kao i putem televizije i svekolikog utjecaja okoline, preuzimat će elemente njemačke kulture, gotovo neovisno o tome koliko je kroz obiteljski odgoj jak utjecaj roditeljske domovinske kulture. Ta djeca njemački jezik nauče kao jezik djeteta i govore ga bez stranog naglaska, dok se jezik roditelja rabi kao privatna stvar u obiteljskom krugu, među rodbinom i eventualno na godišnjem odmoru. To su oni "novonijemci" koji se identificiraju s njemačkim društvom i bez promišljanja preuzimaju vrednote zapadne civilizacije, koju time ne želim niti pozitivno niti negativno vrednovati, nego samo konstatirati činjenice koje često nismo spremni prihvatiti. Povratak u domovinu roditelja stavio bi takvu djecu pred velike probleme.

Ako su djeca svoju inkulturaciju pak već okončala u domovini, tada će njemački jezik učiti i naučiti kao strani jezik; zamijetit će da ponešto u Njemačkoj možda slovi kao ružno, neodgojeno ili lošeg mirisa što je u Hrvatskoj slovalo kao lijepo, ukusno ili u skladu s običajnošću; uočit će da vrednote njihove "kulturne uloge", koju su prihvatili socijalnim vezama i s kojom su upoznati poglavito u obitelji, nemaju opću apsolutnu vrijednost i da u novom okruženju vrijede druge vrednote. Ta će djeca uvijek naginjati usporedbama između aktualne situacije i možda već maglovitog i izbljedjelog sjećanja na situaciju u domovini. Ta djeca nikada neće postati "pravi" Nijemci i eventualni povratak u Hrvatsku za njih bi bio manje problematičan.

U najlošijoj su situaciji svakako mladi koji su morali prekinuti svoju inkulturaciju. Ta su djeca već malo postala Hrvati i potom postaju malo Nijemci, a rezultat je da njihovo oblikovanje identiteta u procesu očovječenja može dovesti do gubitka identiteta, što bi onemogućilo prilagodbu bilo na hrvatsko bilo na njemačko društvo. Ta su djeca istinska "izgubljena generacija" za oba društva.

Jedna od daljnjih zadaća roditelja svakako je i posredništvo između pojedinca i društva tijekom socijalizacije djeteta. Roditelji posreduju kontakte prema van, bilo prema rodbini ili prema poznanicima. Dijete od malena biva obuhvaćeno tom atmosferom i temeljem tih iskustava kasnije izgrađuje i proširuje vlastitu mrežu veza i kontakata. Kako to izgleda s kon-

taktima između jedne hrvatske obitelji i njezinih njemačkih susjeda ili poznanika? Postoji li ikakva intenzivnija povezanost kakvu su roditelji upoznavali tijekom vlastite socijalizacije u domovini, osim "dobar dan!" ili ne posve ozbiljno shvaćenog "kako ste?" na ulici, radnom mjestu ili u stubištu višekatnice? Razmjenjuju li se obiteljski posjeti? Kako da roditelji preuzmu posredničku ulogu između pojedinca i društva kada to društvo uopće ne poznaju? Tako dolazi do toga da djeca sama uspostavljaju svoje veze u društvu, a da im pritom uloga roditelja uopće i ne nedostaje, što zacijelo ne pridonosi porastu ugleda i autoriteta roditelja. Mladež koja u Hrvatske naknadno dospje u Njemačku, zahvaljujući svojoj većoj prilagodljivosti i otvorenosti prema novome okruženju, vrlo brzo uoči da shvaćanja njihovih roditelja, poglavito u ocjeni uspješnosti i izgleda njihova boravka u inozemstvu, nisu sukladna s vlastitim očekivanjima i željama. Roditelji razumljivo uspoređuju svoj uspjeh s društvenom i gospodarskom situacijom svojih rodaka i poznanika u Hrvatskoj, pri čemu svaki svoj boravak u domovini nastoje obogatiti divljenjem domovinskog okruženja njihovim simbolima visokog životnog standarda, kojiput nepotrebno pretjerujući u tome, kako bi to vrednovali kao svoju uspješnost u životu. Njihova se djeca međutim ni izdaleka ne orijentiraju prema domovinskim okolnostima nego prema stvarnosti u Njemačkoj. Oni se više ne uspoređuju s mladim iz roditeljskog sela, prema kojima se temeljem vidno boljšeg materijalnog statusa s razlogom ili bez razloga osjećaju superiorni, nego s mladima u Njemačkoj. Pokušaj njihova proboja - ako do njega dođe - želja je za izlaskom iz tradicionalnih funkcija, pravila igre i tabua u sredini šire obiteljske zajednice u jednu novu sredinu predmnijevane slobode, samostalnosti i odgovornosti samo za sebe, u svijet vrednota i ponašanja mladih u Njemačkoj, koji je samo djelomice svijet kriterija uspješnosti i statusnih simbola roditelja. Takav proboj praćen je doživljajima koji dovode u pitanje vlastiti identitet, kao na primjer iskorijenjenost i otuđenje, diskrepanciju između domovinskog i njemačkog vrijednosnog i socijalnog sustava, s kojim se roditelji niti nakon boravka od više desetljeća ne mogu identificirati.

U vrijeme svoje socijalizacije u obitelji, pa makar ona i ne bila kompletna, hrvatska djeca i mladež poistovjećuju se s dijelom kulturnih normi i životnih strategija koje žive roditelji. Putem kontakata s njemačkim okruženjem konfrontiraju se s drugačijim načinima ponaša-

nja, pri čemu dijete doživljava proturječje između društveno-kulturnog modela domovine i zemlje boravka, budući da obje kulture utječu na svekoliki život djeteta u afektivnom, kognitivnom i socijalnom području. Roditelji zbog već opisanih razloga i deficita nisu kadri pružiti odgovarajuće alternative, pa djeca stoga ne mogu već u obitelji naučiti strategije za uspješno prevladavanje teškoća u novom okruženju. Kada ovdje govorimo o obitelji djeteta, mislimo na vrlo specifičan tip obitelji - gastarbeiter-sku obitelj - koja se ne može uspoređivati ni s obitelji u domovini, niti pak s njemačkom obitelji. Većina hrvatskih obitelji živi u Njemačkoj u uspomenama i tradiciji Hrvatske, bez sudjelovanja u promjenama koje su u međuvremenu zahvatile i to brižno čuvano kućište njihovih uspomena. One su "zamrle" svoja sjećanja i čuvaju ih nepromijenjena za trenutak žudnoga povratka, u nadi da će upravo tamo nastaviti svoj život gdje su ga prekinuli polaskom u inozemstvo.

Prva generacija - roditelji - razmišlja o povratku, bolje rečeno sanja o tome. Pogoršanje gospodarske situacije u Hrvatskoj još i prije rata nije takav korak činilo uputnim. Svoje su najbolje životne godine, svoju snagu i zdravlje utrošili u službi njemačke privrede i nemaju nikakvog izgleda na nekakvo radno mjesto nakon povratka u domovinu. Razmišljaju o svojoj djeci koja su u međuvremenu u Njemačkoj pohađala školu i završila određenu izobrazbu, koja bi - u slučaju povratka u "domovinu" - bila izložena velikim poteškoćama. Tamo ta djeca gotovo da ne bi imala šanse za ponovno uključenje u društvenu zajednicu, jer su u međuvremenu i tamo postali strancima. Činjenica je da više od polovine hrvatskih državljana koji s obiteljima žive u Njemačkoj namjerava u Njemačkoj i ostati, o čemu bjelodano govori i povećan broj zahtjeva za podržavljenje. Mnogi se odlučuju na to i zbog djece, koja Njemačku u međuvremenu doživljavaju kao svoju domovinu i ne žele se vratiti u domovinu svojih roditelja. Što takva prisilna odluka za njih znači i koliko se s njome mogu identificirati, ne treba ni govoriti.

Postoji još jedan značajan izvor sukoba u obitelji, sukoba između generacija, koji se bezrazložno marginalizira i prešućuje. Činjenica je da je religioznost u Hrvata zauzimala i još uvijek zauzima istaknuto mjesto. Čak ni rafinirane represivne mjere komunističkog režima propale Jugoslavije nisu tome mogle naškoditi. Djeca i mladež morali su u tadašnjem škol-

skom sustavu otprijeti posvemašnju prema vjeri neprijateljski usmjerenu indoktrinaciju, no ona nije imala gotovo nikakav ili samo zanemariv učinak (govorim o odnosu prema Crkvi i vjeri, a ne o općem društvenom moralu, koji je i te kako pretrpio štete u svim komunističkim sustavima). Narod je živio u svojoj vjeri u uvjerenju da je pronašao svoj životni sadržaj u pripadnosti Crkvi, iako ponekad ta jaka povezanost s Crkvom i nije bila motivirana isključivo vjerskim razlozima, nego je ponekad bila izraz oporbe režimu i nacionalne svijesti koju je režim uvijek nastojao potisnuti i uništiti. Njemačka je pak visokoindustrijalizirana zemlja u kojoj vjera i Crkva ni izdaleka nemaju onu ulogu i značenje koje su imale u Hrvatskoj. Narod u Njemačkoj, a poglavito mladež, ima svojevrsan diferencirani stav prema religioznosti i tzv. službenoj Crkvi. Hrvatska mladež preuzima vrlo brzo ovaj stav svojih školskih kolega i poznanika, ne samo jer je znatno fleksibilnija od roditelja, nego i stoga što čitavo okruženje pogoduje takvom stavu određenim nemanom, pa se to gotovo i ne primjećuje, dok bi u Hrvatskoj, poglavito u užem okruženju, takav pojedinac bio gotovo stigmatiziran i sankcioniran. Takvo različito poimanje religioznosti izaziva u obiteljima vrlo teške i duboke krize, koje u takvim razmjerima u Hrvatskoj gotovo da ne bi bile zamislive.

Hrvati nisu u Njemačkoj nikada spadali u grupacije koje bi na sebe privlačile posebnu pozornost. Nastojali su, koliko je to bilo moguće, naučiti njemački jezik onoliko koliko im je bilo potrebno da bi tako živjeli svoju svakidašnjicu na jednoj relativno niskoj društvenoj razini. Uspjelo im je biti skroman i neupadan,

pa se zbog njihova ponašanja, odijevanja ili običaja na njima nije moglo ili se jedva moglo vidjeti da su stranci. Pa ipak se prva generacija Hrvata u Njemačkoj nikada nije osjećala kao kod kuće, pa ni ako je ovdje doslovno posjedovala kuću. Oni su u Njemačkoj strano tijelo i uvijek će ostati stranci. To je utemeljena činjenica bez želje da se bilo njima bilo njihovu okruženju pripiše zla namjera ili nekakva krivica za takvo stanje. Oni svoj život nikada nisu pravo živjeli, nego uvijek samo sa "zategnutom ručnom kočnicom", uvijek samo u nadi da će plaća za sva odricanja stići s umirovljenjem i sretnim povratkom u domovinu. Do toga, međutim, rijetko dolazi i samo će manji broj ostvariti ono što je čitav život želio i sanjao. Htjeli mi to sebi priznati ili ne, ova prva generacija hrvatskih gastarbeitera izgubljena je generacija. Uglavnom su izgubljeni za domovinu, a jer ih ni Njemačka nikada nije dobila, prisiljeni su vegetirati u svojevrsnom zrakopraznom prostoru.

Drugo i narednim generacijama hrvatskih sugradana u Njemačkoj također neće biti lako, no oni barem imaju šanse pronaći i izgraditi identitet koji će im omogućiti da i u Njemačkoj zauzmu odgovarajuće mjesto. To pronalaženje identiteta neće proći bez konflikata, poglavito ne bez konflikata unutar vlastite obitelji, no oni barem imaju perspektive za budućnost bilo u Njemačkoj bilo temeljen solidne izobrazbe u domovini svojih otaca, osobito kada ta domovina zauzme svoje mjesto u novom zemljovidu Europe, koje joj po njezinom civilizacijskom naslijeđu pripada. Neće to biti ni malen ni lagan put, i na nama je da ga učinimo prohodnijim i osmišljenijim.

LITERATURA:

1. Baučić, Ivo. *Druga generacija jugoslavenskih migranata u evropskim zemljama*. Centar za istraživanje migracija, Zagreb, 1977.
2. Baučić, Ivo. *Psihički i socijalno-obrazovni problemi druge generacije jugoslavenskih migranata*. Centar za istraživanje migracija, Zagreb, 1977.
3. Cremer, Günter. *Sozialisationsbedingungen ausländischer Kinder und Jugendlicher in der Bundesrepublik Deutschland - eine Literatur - und Forschungsdokumentation*. München: Verlag Deutsches Jugendinstitut, 1977.
4. Knauf, Diethelm/Schröder, Helga. *Fremde in Bremen - Auswanderer, Zuwanderer, Zwangsarbeiter*. Bremen: Edition Temmen, 1993.
5. Schober, Theodor. *Die 2. generation - junge Ausländer in der Bundesrepublik Deutschland*. 2. Auflage, Stuttgart, Verlag Steinkopf 1976.

Summary

IDENTITY PROBLEMS OF CROATIAN YOUTH IN GERMANY

Marko Žarić

The author analyzes the problems of social integration of first and second generation of Croats in Germany. The first generation, who went to Germany to work as adults, generally remains faithful to the value they took from Croatia that are significantly marked with tradition.

However, the generation of their children who came to Germany at an early age or were born there, mainly accept the values they found in the new environment, concentrating on these new values in their plans for the future. These values do not correspond to those of their parents and result in conflict between generations.

As a result, the author believes that members of the second generation cannot be expected to return to Croatia in large numbers. It is also true that some of the members of the first generation, under the influence of their children, take German citizenship and decide to permanently live abroad.

The Croatian government has to be aware of these trends among its citizens living abroad.